

LEGENDA

ZDENĚK MATĚJČEK

Před deseti lety zemřel dětský psycholog, pro kterého byla laskavost přirozeností

Vždycky se usmíval. Ochotně podepisoval svoje knihy zájemcům o autogram. Jeho prognózy o dalším vývoji dětí, které vyšetřoval, byly plné jeho životního optimismu. Byl respektovanou autoritou – a občas na to i spoléhal, jak říká jeho nejstarší dcera, psycholožka Jarmila Klégrová, se kterou jsme hovořili o tom, jaký byl světově proslulý dětský psycholog profesor Zdeněk Matějček táta.

„První vzpomínka je pochopitelně v mlze. Byla jsem velmi malá, bydleli jsme v Dittrichově ulici v Praze ve třetím suterénu. Ve vedlejších rašelinných lázních občas prasklo potrubí a rašelina se valila k nám do bytu. Líbilo se to potkanům, moc jsem se jich bála. A dupající tatínek, který je tak zaháněl, byl takovou mojí jistotou a bezpečím,“ vzpomíná J. Klégrová.

Když pak už byla starší, maminka zůstávala s mladšími sourozenci doma a ona s tátou jezdila autobusem za babičkou. Čekávali na autobus a pak i cestou vymýšleli, jak se váží slon nebo jak se dostat do Afriky. Byly to krásné cesty pro předškolní dítě.

„Táta byl fajn, neměli jsme s ním žádný problém. Moc si s námi nehrával, spíš si s námi rád povídal, večer nám četl pohádky. Milovali jsme například příběhy Tintina,

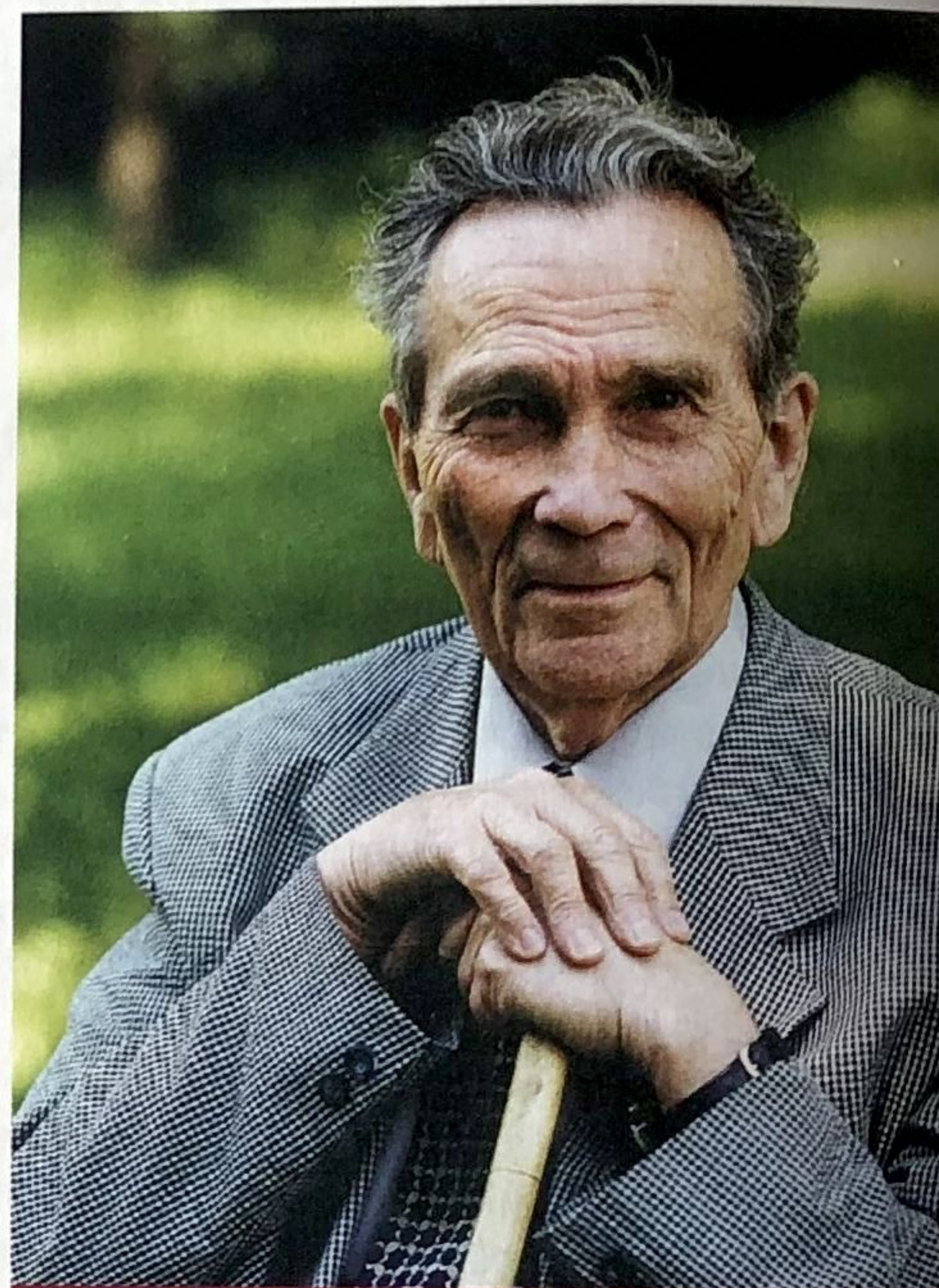
měli jsme je doma ve francouzštině a táta je rovnou při večerním čtení překládal. Neměli jsme doma dlouho televizi a tátovo čtení nám ji bezesbýtku nahrazovalo,“ říká.

Zvíře má právo na čistou ránu

Prof. Matějček měl od narození luxaci kyčelního kloubu. Přišlo se na to dost pozdě, farář si v jeho čtyřech letech všiml, že na všech fotkách stojí nějak divně. Na první operaci byl v šesti letech, pak strávil rok na vozíku. Druhou operaci absolvoval ve třinácti a v pětadvaceti pak třetí. Umělý kloub měl vydržet tak dvacet let. Chodil na něm skoro do konce života. Jistě, s hůlkou, pravidelně a hodně cvičil, byl štíhlý.

Přestože sám se kvůli svému kulhání řadě sportů věnovat nemohl, neznamenal to, že by ho nebavily. Ačkoliv nelyžoval, na hory s dětmi jezdil. „Mě třeba nebavilo rybaření, tam zase chodil s mým bratrem a později s vnoučaty. Já se k němu zase přidávala, když pracoval na zahradě. To ho nesmírně bavilo – zahradničení, starost o včely a myslivost. Miloval přírodu, zajímala ho, byl to kluk z vesnice. Poznával ptáky podle tvaru těla a způsobu letu, ukazoval nám, jak vypadá káň a jak poštolka a jak letí skřivan. Nemyslitelné bylo, abychom si spletli zajíce a králíka,“ usmívá se J. Klégrová.

Byl myslivec, znal skutečnou loveckou vášeň. Jak se to srovnává s jeho pověstnou laskavostí? „Patřilo to k jeho lásce k přírodě. Život a smrt, obojí je příroda, to nás učil. Jak se poznává, jak se o zvířata starat, ale i jak její produkty užívat. Ale neučil nás to přímo, nikdy s námi o tom vlastně nemluvil, nás taky nenapadlo, že by to mělo být jinak. Ano, střílel zvířata, ale zvíře mělo podle něho právo na čistou ránu. Když se na honu stalo, že některý z lovců neuměl pořádně střílet a zvíře kvůli tomu trpělo, to se zlobil a hodně,“ vysvětluje J. Klégrová.

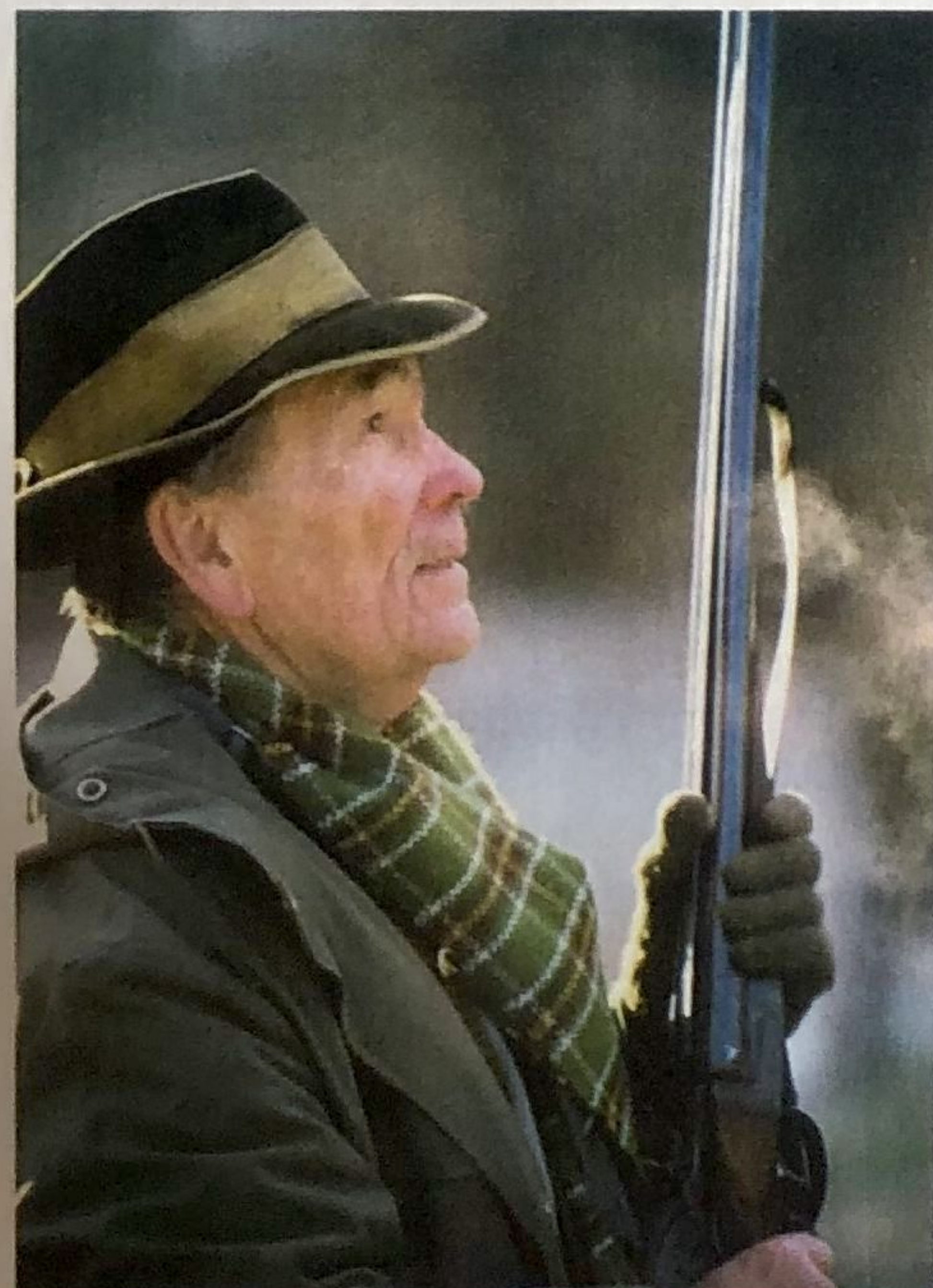

Pan profesor s neodmyslitelnou hůlkou

Vzpomíná, že její táta byl nesmírně pracovitý. Obdivuhodné podle ní bylo, jak dokázal střídat činnosti. Na chalupě ráno obvykle okopával své oblíbené záhony, kolem desáté si vyndal psací stroj a dvě hodiny psal, pak se naobědval, zase se věnoval hodinu zahrádce, pak přešel ke včelám... Rychle dokázal přepínat pozornost. „Na zahrádce se mi dobře přemýšlí o tom, co budu psát,“ říkával.

Měl moc rád Karla Čapka a jeho knihy, třeba Povídky z jedné a druhé kapsy a Zahradníkův rok, nebo Karla Tomana a básně Měsíce, starou českou i anglickou literaturu, například Dickense. Ale četl širokou škálu autorů. Jen si jeho dcera nepamatuje, že by měl v ruce detektivku, to mu nic neříkalo. A pak, když byl starší, jako by mu bylo líto času, četl hlavně odbornou a populárně naučnou literaturu, i knihy, které bezprostředně nesouvisely s jeho oborem, ale mohl v nich najít inspiraci pro pochopení problémů svých klientů.

„Občas s námi chodil do kina, to se mu líbilo. Když mi bylo dvanáct, vzal mě na Sedm statečných, protože ten film chtěl vidět a přišlo mu hloupé, aby na něj šel sám. Film byl tehdy přístupný od patnácti let, tak mě vydával za patnáctiletou, přišlo mi, že se tím drobným podvůdkem bavil,“ říká J. Klégrová.

Zdeněk Matějček byl vášnivým lovcem.

Foto: archiv rodiny

Foto: archiv rodiny

Jedna z nejoblíbenějších básní Zdeňka Matějčka

Září

*Můj bratr dooral a vypřáh' koně.
A jak se stmívá,
věrnému druhu hlavu do hřívý
položil tiše, pohladil mu šíji
a zaposlouchal se, co mluví kraj.*

*Zní zvony z dálky tichým svatvečerem;
modlitba vesnic stoupá chladným
šerem.*

*Duch země zpívá: úzkost, víra, bolest
v jediný chorál slily se a letí
k věčnému nebi.*

*Svatý Václave,
nedej zahynouti
nám ni budoucím.*

Karel Toman, Měsíce

Foto: archiv rodiny

Vánoce 1960

Veselé narozeniny bez dárků

Moc se se svými dětmi neučil, to byla spíš doména maminky. Ale kdykoliv něco potřebovaly, dokázal pomoci, poradit. Dějepis a literatura byly jeho oblíbené oblasti, rád jim o probíraných tématech vyprávěl ze svého pohledu, který byl výrazně odlišný než normalizační školní. Jarmila odmalíčka věděla, že se o těchto věcech ve škole nemluví, stejně jako o tom, že v neděli chodí do evangelického kostela na náboženství. „To jsem ale pochopila

sama, to mi nikdo říkat nemusel. Na druhé straně – říci doma, že je ve škole jolka, znamenalo vyslechnout si lamentaci, co že to říkám, co že to u nás v Československu taková jolka je,“ vzpomíná. Na druhou stranu ale mohly děti za tátou přijít i s fyzikou či matematikou, které mu vlastní moc nebyly. Jeho postup byl jednoduchý – musely mu vysvětlit, na co se vlastně ptají, jaká pravidla a kroky se při řešení používají, a v průběhu tohoto vysvětlování problém většinou pochopily. A když ne,

dokázal dotaz logicky rozebrat tak, že jim skutečně poradil postup, který vedl k cíli. „Nejpodstatnější ale bylo, že jsme za ním mohli přijít kdykoliv. Nepamatuji se, že by někdy řekl, že na nás nemá čas. Jen něco dopíšu a hned jsem u tebe, říkával,“ poznamenává J. Klégrová.

Z. Matějček od mlada hrával divadlo a psal básničky. O Vánocích nacházely děti pod stromečkem dárky a u každého bylo od něho připsáno pár veršů. Ale narozeniny se u Matějčků neslavily tak, jak to bývá obvyklé. Proč by měl dostávat dárky někdo, kdo se o to výročí vůbec nezasloužil, říkával. „Když už jsme byly děti větší, naopak oslavenec uvařil něco dobrého pro celou rodinu. Zpočátku bratrovi třeba i tatínek pomáhal – v jeho pěti letech spolu vařili krupicovou kaši. Bývala to velká legrace, moc ráda na tyto oslavy vzpomínám,“ usmívá se vzpomínce J. Klégrová. Podobně děti nedostávaly dárky za vysvědčení. Rodiče jim je dávali třeba o 14 dní dřív, což spolužáci nemohli pochopit. „Ó, to není za známky, ty nejsou důležité. To je za snahu,“ vysvětloval tatínek.

Laskavost jako povahový rys

Když mluví lidé o prof. Matějčkovi, velmi často používají slovo laskavost. Byl i laskavým otcem? „Jako dítě jsem si to neuvědomovala, ale když o tom mluvíte – ano, byl laskavý a byl přátelský. Měl rád doma klid,“ říká dcera. Nesnášel, když se třeba jako pubertální děti s maminkou nebo mezi sebou hádaly. Tehdy se zlobíval. „Tak, pojď si pro pohlavek!“ říkal. A děti přišly k jeho stolu, kde seděl a psal, on jim vysvětlil, proč se zlobí a potom je lehce třepil za ucho. „Jednou jedinkrát jsem dostala na zadek, když jsem se vztekala a nechtěla uklízet... S tátou se hádat nešlo. S rodičem, který je rozumný, chápatel a vstřícný se nepohádáte, tam nemáte proti čemu se vymezit. Je to paradoxní, ale právě tyto vlastnosti můžou v době, kdy má dítě rebelovat proti rodičům, i škodit. Ale my,

Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc.

Narodil se 16. srpna 1922 v Chlumci nad Cidlinou. Jeho otec byl ředitelem kladubského hřebčína. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy vystudoval češtinu a filozofii, jejíž součástí byla i psychologie. V roce 1950 nastoupil jako psycholog v Sociodiagnostickém ústavu v Praze, jehož úkolem bylo sledovat mimo jiné vývoj dětí v kojeneckých ústavech a v dětských domovech. V ústavu se seznámil s Josefem Langmeierem, s nímž společně vytvořili přelomové dílo o psychické deprivaci. Své poznatky shrnuli v knize Psychická deprivace v dětství, která byla ve velmi krátké době přeložena do angličtiny, němčiny a ruštiny. I poslední vydání z roku 2011 je rozebráno.

V šedesátých letech zakládal SOS dětské vesničky, studoval možnosti diagnostiky dyslexie a práce s dětmi se specifickými poruchami učení a chování. Pracoval na dětské psychiatrii i v Institutu pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů s prof. Josefem Švejcarem. Působil i v dětském centru PAPRSEK v Praze, který vede jeho blízký spolupracovník dr. Jaroslav Šturma. Spolu s prof. Langmeierem vybudovali tzv. Pražskou školu klinické psychologie. Přednášel i na katedře psychologie FF UK v Praze

klinickou psychologii a psychologické poradenství. V 90. letech založil Nadaci profesora Matějčka na odměnu nejlepších diplomových prací z oblasti vývojové psychologie.

Byl členem mnoha profesních organizací v ČR (Česká lékařská akademie, Českomoravská psychologická společnost aj.) i v zahraničí (International Dyslexia Association, International Study Group on Children with Special Education Needs aj.). Obdržel mnoho ocenění, např. cenu za výzkum „Distinguished Contribution to Research in Public Policy“ Americké psychologické asociace; čestný doktorát University of Saskatchewan (Kanada); medaili „Za zásluhy“ od prezidenta České republiky; medaili Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR „Za celoživotní tvůrčí pedagogickou činnost“.

Je autorem dlouhé řady odborných i populárních článků a knih o výchově. Například Po dobrém, nebo po zlém?, Co, kdy a jak ve výchově dětí a Co děti nejvíc potřebují. Na konci života prohlásil: „Rozumět znamená pomáhat“. Zemřel 26. října 2004 v Praze.

(mj. podle wikipedie)

► Matějčkovy děti, jsme se s tím vyrovnaly, každý si nějakou formu svého protestu našel – a tatínek to prostě chápal,“ poznamenává dcera.

Role měli doma rozdělené celkem tradičně. Maminka rozhodovala o věcech každodenních, tatínek o těch důležitých. Maminka nerada cestovala, táta to naopak miloval. Dovolenou třeba plánoval on. I děti podporoval, aby poznávaly svět i v době, kdy to nebylo jednoduché. Jako mladý cestoval hodně, měl řadu přátel ve Francii, v Anglii, v Německu i jinde. Sám často jezdil na přednášky po Evropě, do Ameriky i třeba do Austrálie. Když to bylo možné, brávil děti hlavně po Evropě s sebou.

Jeho touha poznávat se odrazila i v žádosti, aby mohl při přednáškovém turné po Austrálii jet z východu na západ do Pertu vlakem. Proč volíte dvoudenní cestu, divili se místní organizátoři, letadlem byste tam byl za čtyři hodiny? „Ale nic bych neviděl,“ odpověděl Zdeněk Matějček.

Nejradši měl ale Polabí. Na chalupu jezdili na skalnaté Kokořínsko, chodili do lesa,

byly to jeho oblíbené procházky. Pak ale jednou byli v jeho rodných Kladrubech, vzali je na projížďku v kočáru tamější rovinou a dcera si vybavuje, jak táta tehdy zářil, rozhlížel se a říkal: „Tady je krásně, tady je tak krásně.“

Pánbůh ho měl rád

„Neměl nesplněné sny. Měl asi v životě štěstí. Podařilo se mu všechno, co si přál. Týden před smrtí dopsal svoji poslední knihu. Pánbůh ho měl rád, dopřál mu i hezky umřít.“

Vzpomínky kolegů

Podle psychologa **Jaroslava Šturmy**, jeho dlouholetého spolupracovníka, hrála podstatnou roli v jeho charismatu bezpochyby kromě nezpochybnitelné odborné erudice i jeho laskavost a optimismus. „Ve formování těchto jeho vlastností ale byla důležitá i skutečnost, že byl sám tělesně postižený, že chodil o holi. Příčinou velikosti i pádu člověka bývá skutečnost, jak se vyrovnal se svými slabostmi, to tvrdil už Alfred Adler (zakladatel individuální psychologie, jednoho z hlavních směrů hlubinné psychologie, 1870–1937, pozn. red.). Zdeněk Matějček měl výhodu svého rodinného zázemí, i to mu pomohlo kompenzovat své postižení a převést ho k pozitivnímu vnímání svého okolí. K růstu empatie pro lidi s nějakou slabostí. Nikdy jsem od něho neslyšel špatné slovo o někom jiném. A když už ho někdy někdo skutečně naštvál, říkal: To je ale mák...“ řekl J. Šturma před rokem při rozhovoru pro UN o dětském centru Paprsek.

Krátce po smrti prof. Matějčka na www.rodina.cz napsal: „Psychologie je láska na celý život, lákavé dobrodružství poznání i specifická podoba služby člověka člověku. Vyžaduje hodně poznání, je tedy vědou, mistrovství se však dosahuje až každodenní vytrvalou věrnou prací jako při každém jiném poctivém řemesle, a to s nástroji docela jednoduchými: klient za klientem, rok za rokem, rodina za rodinou, nejprve děti, pak děti dětí, posléze vnoučata, a tak dál do mnoha

tisíců. A nad to nade vše je k tomu, aby člověk byl dobrým psychologem, zapotřebí zvláštní jiskry ducha, intuice a tvořivosti, která tento obor povznáší i na umění. V tom všem byl prof. Matějček nedostižným mistrem. Však také je jednou z mála osobností, jež u nás vytvořily svou školu, má svoje následovníky a pokračovatele.

Josef Langmeier, český klinický psycholog a spoluautor snad nejvýznamnější publikace *Psychická deprivace v dětství*, na tomto webu vzpomíná: „Zdeněk byl vždycky plný energie a zářil laskavým humorem, kterým dokázal oživit všechny ‚společenské události‘ pracoviště, které trefně komentoval slovem volným i vázaným.“

Václav Mertin, známý dětský psycholog, na stejném místě poznamenal: „Znal, uměl, měl za sebou řadu odborných publikací, překlady svých knih v zahraničí, desítky knih pro veřejnost, respektované výzkumy, a přesto zůstal skromný. Se zaujetím poslouchal rodiče, studenty, učitele, chodil na semináře odborných společností, občanských sdružení. S upřímným zájmem ‚vyzvídal‘ názory na každé ze skupin svých posluchačů.“

Vždy připomínal učitele, kteří stáli u jeho začátků, kolegy, jejichž názory ho ovlivnily, kteří ho provázeli životem, šířil slávu svých bývalých žáků a mladších kolegů, podporoval stávající studenty. Díky němu neupadla v zapomnění jména kolegů

minulosti. Nevšiml jsem si kdy, že by někomu upřel nápad, myšlenku, podnět.

Používal češtinu kultivovaným způsobem. Cizí slova uměl používat, ale raději se vyjadřoval česky. Nevím, jestli si uvědomoval, jak moc působil pouhou svou přítomností. V ní se lidé prostě museli chovat mnohem slušněji, než byli zvyklí jinak.“

Jiří Dunovský, doyen české pediatrie, ve svém textu na webových stránkách katedry psychologie Filozofické fakulty UK napsal: „Na konci mých studií, když jsem dosud neznal prof. Langmeiera a prof. Matějčka, se mi přihodila zvláštní situace. Moje maminka byla správkyní dětského domova, kam také Zdeněk Matějček dojížděl se svými spolupracovníky ze Sociodiagnostického ústavu. Podávajíc mi jejich první společnou knihu *Člověk známý, neznámý* mně doporučila: Těch si važ, to jsou výteční lidé. Poslechl jsem ji a nikdy jsem nelitoval.“

... Zdeněk Matějček byl velmi vzdělaným a zvláště schopným pedagogem, vědcem, odborníkem v oblasti dětské psychologie, jemuž spolu s několika dalšími psychology patří poděkování za zachování psychologie jako reálné vědy a překonání nebezpečných destruktivních akcí proti její existenci. Měli by mu též být vděční, že s několika málo dalšími uměl psychologii obohatit o zdravotní a biologické aspekty. Lékaři pak za to, že je učil biopsychické jednotě života a vývoje dítěte.“